

ŞƏRQŞÜNASLIQ

UOT 811.1/2

MÜASİR FARS ƏDƏBİ DİLİNDƏ FRANSIZ SÖZLƏRİ

C.N.MƏMMƏDZADƏ

*Bakı Dövlət Universiteti**mhjavanshir @ mail.ru*

Məqalədə fars dilinin lüğət tərkibinə daxil olmuş fransız sözlərinin araşdırılması çərçivəsində İranın Avropa xalqları və Fransa ilə ötən yüzilliklərdə yaranmış müxtəlif səpkili əlaqə və münasibətlərinin tarixinə dair qısa bir icmal verilmişdir. Burada fars dilinə fransız sözlərinin keçməsinə şərtləndirən başlıca tarixi amillərdən bəhs olunmuşdur. Məqalədə alınma sözlərin fars dilinin strukturuna uyğunlaşma tərzini, onların fonetik, leksik və qrammatik cəhətdən mənimsənilməsi tədqiq edilmişdir. Bundan əlavə, fransız sözləri və qrammatik ünsürlərinin fars dilinin söz yaradıcılığı prosesində iştirakı, fransız ekzotizmlərinin işlənməsi, kalka üsulu ilə neologizmlərin meydana gəlməsi kimi elmi-praktik əhəmiyyətli məsələlər konkret misallarla ətraflı şəkildə izah edilmişdir.

Açar sözlər: lüğət tərkibi, fransız sözləri, fonetik mənimsənilmə, qrammatik ünsürlər, söz yaradıcılığı

Dilin lüğət tərkibi əsas və yardımçı leksik mənbələrin iştirakilə formalaşır və zənginləşir. Bu proseslərin gerçəkləşməsində, ilk növbədə hər bir dilin öz milli sözləri başlıca rol oynayır. Fars dilinin daxili imkanları hesabına müxtəlif vasitə və üsullarla əmələ gəlmiş leksik vahidlər onun leksik təbəqəsinin əsas qida mənbəyini təşkil edir. Müxtəlif mənbəli və kəmiyyətli alınma sözlərin fars dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsində yardımçı vasitə kimi çıxış etməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Görkəmli alim H.H.Zərinəzadə farslarla Avropa xalqları arasında əlaqə və münasibətlərin qurulmasını Səfəvilər dövründən bir-iki əsr əvvələ və əsas etibarilə, Səfəvilər dövrünə təsadüf etdiyini qeyd edir (14, 40). Müəllif Səfəvilər dövrünə qədər fars dilində yazılmış əsərlərdə görünməyən کاپیتان [kəpitan] və قابودان [ğabudan] - admiral və qoşun başçısı kimi fransız və ya italyan sözlərini fars dilində ilk Avropa sözləri sırasında qeyd edir (14, 41).

XVI əsrdə Fransa hökuməti öz diplomatik nümayəndə heyətini İrana ezam edir, tərəflər arasında səmərəli əməkdaşlığın və qarşılıqlı səfərlərin daha geniş şəkildə həyata keçirilməsinə başlanılır. Bu barədə İrana səyahət etmiş fransızların (Tavernye, Şarden, Labulay, Loqoz, Dolye Doslan, Pol Luka, San

Sen və b.) səfərnamələrində bir çox maraqlı və tədqiqat əhəmiyyətli qeydlərə rast gəlinir. Daha sonra böyük fransız Henri dövründə davam etdirilən əlaqələr nəticəsində fransızlardan ibarət bir çox dəstələr İrana gələrək, uzun müddət burada qalır (4-103). Fransızlar ünsiyyət saxlamaq və tədqiqatla məşğul olmaq üçün avropalılar tərəfindən «dünyanın bir çox dillərindən daha əlverişli, ən zərif və zəngin» bir dil kimi qiymətləndirilən fars dilinin elmi cəhətdən öyrənilməsi üçün bir sıra mühüm addımlar atırlar. Məsələn, 1634-cü ildə Endryu Durye Sədi Şirazinin «Gülüstən» əsərini fransız dilinə tərcümə edir, 1635-ci ildə isə fransız keşiş Lui Dudyö tərəfindən «Fars dilinin qrammatikası» kitabı qələmə alınır, eləcə də «Fars-fransız lüğətləri» tərtib olunur (4, 100,103). Fransız keşiş Qabriel De Pari İranda olduğu müddətdə fars dilini öyrənir, fars dilində əsərlər yazır, bəzi əsərlərini isə fars dilinə tərcümə edir (4, 103).

XIX əsrdə elm, mədəniyyət və hərbi sahədə daha böyük tərəqqiyə və sürətli inkişafa nail olmaq, təzə metod və üsullardan faydalanmaq, yeniliklər əxz etmək üçün digər Avropa ölkələri ilə olduğu kimi Fransa ilə əməkdaşlıqda da maraqlı olan İran hökuməti əlaqə və münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə ciddi önəm verirdi. Bu məqsədlə Fransadan müxtəlif ixtisaslı peşə sahibləri çalışmaq üçün İrana dəvət olunurdu. Əsasən, Fransa və İngiltərədən həkim, müəllim, mühəndis və zabit heyəti İrana gəlirdi. 1851-ci ildə Tehrandə əsas qoyulmuş «Universitet»də («Darolfonun») iranlı tələbələrə Avropadan dəvət olunmuş fransız, ingilis və avstryalı pedaqoqlar, 50-ci illərdə Tehrandə açılmış hərbi orkestr üçün musiqiçilər hazırlayan musiqi məktəbində isə fransız və avstryalı müəllimlər dərs deyirdi. Bundan əlavə, ölkənin bir çox şəhərlərində (Təbriz, Culfa, Səlməs) fransız məktəbləri açılmışdı. Həmin təhsil müəssisələrində təlim və tədris Qərb üsullu idi (21, 70,73).

Sözgedən dövrdə fars dilində fransız sözlərinə daha çox hərbi sahədə rast gəlinmişdir. Məsələn, دیویزیون [diviziyon]- diviziya, باتالیون [batalyon]- batalyon, بریگاد [briqad]-briqada, باتری [bateri]-batareya və s. (20, 49). Rza şahın hakimiyyəti illərində bir çox Avropa mənşəli hərbi terminlər arxaik dil vahidləri və ya fars dilinin öz daxili imkanları hesabına əmələ gətirilmiş yeni sözlərlə əvəz edilsə də, bir sıra fransız hərbi terminləri toxunulmaz olaraq qaldı. Məsələn, آجودان [acudan]-adyutant, اسکادر [eskadr]-eskadra, بالیستیک [balistik]- ballistika, بمب [bomb]-bomba, گارد [qard]-qvardiya və s.

XX yüzillikdə Avropa sözlərinin fars dilinə «böyük axını» çərçivəsində fransız alınmaları bu dilin lüğət tərkibinə daha sürətlə daxil oldu. İranda konstitusiyalı hərəkətin başlanması, hökumətin yeni biçimdə təşkili, dövlət quruculuğu sahəsində atılan bir sıra mühüm addımlar, Qərblə genişlənən əlaqə və münasibətlər fransız dilindən fars dilinə ictimai-siyasi terminlərin keçməsinə başlıca səbəb oldu. Xüsusilə, parlament quruculuğu ilə bağlı çoxlu sayda alınma sözlərin fars dilinə daxil olması vüsətləndi. Yeni daxil olmuş فراکسیون [feraksiyon]-fraksiya, تریبون [teribun]-tribuna, رژیم [rejim]-rejim, کابینه [kabine]-kabinet, کمیسیون [komisiyon]-komissiya, کنفرانس [konferans]-konfrans, کمیته [komite]- komitə kimi fransız sözlərinin fars

dilində müvafiq qarşılığı olmadığından onlar dildə daha da möhkəmləndilər. Hətta inqilab ərəfəsində 05 avqust 1906-cı ildə qəbul olunmuş konstitusiyaya mətnində dörd fransız sözü («ut»-avqust, «sena»-senat, «şose»-şosse, «kompani»-kompaniya), bir fransız kalkasına («rah ahən»-dəmir yolu) və bir ingilis alınmasına («budce»-büdcə) da təsadüf olunurdu (25, 32).

Fransız sözləri fars dilinə sərbəst şəkildə, vasitəsiz yolla daxil olmuşdur. Digər tərəfdən fransız dili başqa Avropa dillərinə (italyan, ispan, holland və s.) və antik dillərə (yunan və latın) məxsus sözlərin dolay yolla fars dilinə keçməsinə başlıca rol oynamışdır. Məsələn, yunan mənşəli «teatr» sözünün fars dilinə keçmə yolu bu şəkildə olmuşdur: yunan (theatrou) → latın (theatrum) → fransız (théâtre) → fars (تئاتر) (3, 95). Miladi təqvimindəki aylar da fars dilinə fransız dili vasitəsilə daxil olmuşdur. Məsələn, janvier → ژانویه [janviye]-yanvar, fevrier → فوریه [fevriye]-fevral, juin → ژوئن [juən]-iyun, juillet → ژوئیه [juiye]-iyul, septembre → سپتامبر [septambr]-sentyabr və s.

Cəmiyyətin tərəqqi etməsi, köhnənin yeni ilə əvəzlənməsi, elmin, texnikanın, sənayenin inkişafı, yeni-yeni məişət əşyaları, əmək alətləri, cihaz, geyim və qida növlərinin meydana gəlməsi ilə əlaqədar olaraq fars dilində Avropa sözləri getdikcə artırdı. Bu artım iranlıların məişətində özünü daha qabarıq tərzdə biruzə verirdi. Avropa sözləri, o cümlədən ilk olaraq fransız alınmaları fars dilinin leksikasının bütün sferalarına nüfuz edirdi. Qərbin İrana hərtərəfli təsiri zaman ötdükcə əcnəbi sözlərin fars dilində daha da yer almasına səbəb olurdu. Ötən yüzillikdə əksər ziyalılar və gənclər, Qərb mühiti və həyat tərzini ilə daha yaxından tanış olduqlarından, orada ədəbi və elmi fəaliyyət göstərdiklərindən, Fransa, Almaniya, İtaliya və başqa ölkələrdəki yenilikləri İrana gətirməyə çalışırdılar. Bir sıra qida məhsulları, geyim növləri və məişət əşyalarının adı məfhumlarla birlikdə fars dilinə daxil olurdu. Fransız sözləri, xüsusilə iranlıların məişətində aydın nəzərə çarpırdı. Məsələn, كاناپه [kanape] - divan, كمد [komod] - şifoner, مبل [mobl] - mebel, پالتو [palto] - palto, كراوات [keravat] - qalstuk, سالاد [salad] - salat, سس [sos] - sous, سیگار [siqar] - siqaret, كوكتيل [kokteyl] - kokteyl, ليموناد [limonad]- limonad və s.

Keçən əsrdə bütün Avropaya nüfuz etmiş fransız sözləri fars terminologiyasının bütün sahələrinə nüfuz etmişdi. Bir vaxtlar fars terminologiyasının əksər sferalarını tutmuş ərəb alınmaları indi artıq fransız sözləri ilə əvəz olunmuşdu. Elmi-texniki, ictimai-siyasi, iqtisadi, hərbi, tibbi və mədəni sahələrə aid olan çoxlu sayda fransız alınmalarının fars dilində qarşılığı olmadığından onlar dildə dominantaya çevrilirdilər. Fransız alınmalarının çoxusu fars dilinə yeni məfhumla birlikdə daxil olduqlarından, ilk əvvəllər orijinalda olduğu kimi işləndisə, sonralar bəzi alınma terminoloji vahidlərin fars dilinin söz yaradıcılığı hesabına morfoloji və sintaktik yolla qarşılığı yaradıldı. Məsələn, پرتاب شناسی [pərtabşenasi] - ballistika, بازیگر [bazigər] - aktyor, بالیستیک [balistik] → آرٹیسٹ [artist] → نورافکن [nurəfkən]- proyektor, پروژکتور [projektor] → تلسکوپ [teleskop] → دوربین نجومی [durbin-e nocumi] - teleskop, مکانیک [mekanik] → خودکار [xodkar] - mexanik və s. Lakin bu proses heç də

fars terminologiyasının bütün sferalarını əhatə edə bilmədi. Dilə lüzumsuz, süni şəkildə gətirilmiş bir çox əcnəbi sözlər isə getdikcə dildən kənarlaşdırıldı.

Fars dilində ara-sıra fransız ekzotizmlərinin (آژان [ajan] - xüsusi polis, فرانک [ferank]- frank, مادام [madam]-madam və s.) işlənməsinə də rast gəlinir.

Alınma sözlərin fars dilinin strukturuna uyğunlaşması üçün onlar fonetik, leksik və qrammatik cəhətdən mənimsənilir. Alınmalar alan dildə ilk növbədə fonetik adaptasiyaya uğrayaraq, həmin dilin fonetik xüsusiyyətlərinə yiyələnir. Fransız sözləri öz lüğəvi mənalərini qoruyub saxlayaraq, əsas etibarilə fars dilinin fonetik-morfoloji quruluşuna uyğunlaşmışdır. Möhkəm və sabit fonetik sistemə malik olan fars dilində fransız sözləri öz fonetik şəklini dəyişərək, dilin səs qanunlarının tələbi əsasında orfoqrafik və orfoepik cəhətdən ikinci dəfə formalaşır. Belə ki, yeni dil zəminində öz milli şəklini itirmiş fransız sözləri fars dilinin «fonetik don»unu geyinir, tədricən qanuniləşərək sabitləşir.

Hər bir dil fonetik sistemin özünəməxsusluğu və səciyyəvi cəhətləri ilə digər dillərdən fərqlənir. Hind-Avropa dilləri ailəsinin roman dil qrupuna daxil olan fransız dili ilə İran dilləri qrupuna aid fars dilinin fonetik xüsusiyyətlərini müqayisə etdikdə, dillərarası fərqlilik və səciyyəvilik aydın nəzərə çarpır. Fars dilindən fərqli olaraq, fransız dilində sait və samit səslər gərgin tələffüz olunur. Bu cür spesifik xüsusiyyətlərə malik fransız dilinin danışq səsləri fars dilinin sadə və asan vokalizminə tam uyğunlaşır. Fransız sözlərinin fars ədəbi dilinə uyğunlaşmasında fonetik hadisələrin rolu böyükdür. Belə ki, alan dil şəraitində fars dilinin səs qanunlarının təsirindən fransız sözlərinin bir qisminə ya yeni, müəyyən bir səs əlavə edilir, və ya müəyyən səs ixtisara salınır. Fars dilinin fonetik tələbləri ilə ayaqlaşan sözlər isə öz əvvəlki şəklini qoruyub saxlayır. Fars dilində işlənən fransız alınmaları mənbə dilin deyiliş və yazılışına əsaslanır. Bu dildəki fransız sözlərində aşağıdakı fonetik hadisə və dəyişikliklər müşahidə olunur:

1. Fransız dilində gərgin tələffüz olunan sait səslər həmişə aydın səslərin və nitq prosesində, demək olar ki, heç zaman zəifləmir. Lakin «e» hərfi bu cəhətdən istisnadır. Müəyyən təsirlər nəticəsində öz fonoloji mövqeyini itirən bu vurğusuz səs söz sonunda oxunmur. Nitqdə formalaşmış daimi səsdüşümlü bu fonetik hadisə danışq prosesində qanuniləşmişdir.

Fars dilinə keçmiş fransız sözlərində də eyni fonetik dəyişiklik saxlanılmışdır. Məsələn, poste → پست [post]- poçt, role → رول [rol]- rol, cigare → سیگار [siqar]- siqaret, lampe → لامپ [lamp]- lamp.

2. Fransız dilində sözün tərkibində işlənən iki qoşa samit, adətən bir səs kimi tələffüz edilir. Eyni fonetik dəyişiklik fars dilinə keçmiş fransız sözlərində də müşahidə olunur. Daimi səsdüşümlü bu fonetik hadisə danışq prosesində meydana gəlmiş, orfoepik cəhətdən qanuniləşmiş və yazıda sabitləşmişdir. Məsələn, ballon → بالون [balon]- balon, passage → پاساژ [pasaj]- pasaj, commode → کمد [komod]- dolab, villa → ویلا [vila]- villa və s.

3. Fars dilinin fonetik xüsusiyyətlərindən irəli gələrək, sözün əvvəlində iki samit səs yanaşı işlənmir. Bu cəhətdən fars dilinə daxil olmuş, əvvəli iki samitlə başlanan fransız sözlərində səsartımı hadisəsi baş verir. Fars dilində səsartımı hadisəsinə həm sözün əvvəlində, həm ortasında, həm də sonunda təsadüf olunur.

Alınma sözlərdəki iki samitin əvvəlinə vurğusuz, qısa [e] saiti artırılır. Məsələn, stage → استاژ [estaj] - staj, squelette → اسكلت [eskelet] - skelet, strategie → استراتژی [est(e)rateji]-strategiya, sterilize → استریلیزه [esterilize]-sterilizə edilmiş və s.

Bir sıra sözlərdə əvvəldə gələn iki samitdən hər ikisi və ya biri cingiltili olarsa, həmin samitlər arasına tələffüzdə [e] və ya [o] saiti əlavə edilir. Məsələn, creme → کرم [kerem]-krem, drame → درام [deram]-dram, plomb → پلمب [polomb]-plomb, club → کلوب [kolub]-klub və s. Səsartımı nəticəsində təkhecalı fransız sözləri ikihecalı leksik vahidlərə çevrilir. Məsələn, plomb → po-lomb, club → ko-lub və s.

Lakin söz əvvəlində işlənən bəzi iki samitli fransız sözləri fars dilində istisna olaraq səsartımı hadisəsinə uğramır. Daha dəqiq desək, səsartımı daimi xarakter daşımır. Məsələn, bloc → بلوک [blok]-blok, bronze → برنز [bronz]-tunc, projet → پروژه [proje]-layihə və s. Bu qəbildən olan sözlərin müstəsna hal kimi fonetik dəyişikliyə uğramamasının səbəbi sözün başlanğıcındakı samitlərdən birinin ağız sonoru olmasıdır. Sonor samitlər sait səslər kimi musiqili tona malik olur. Sonor səslərdə ton küyə nisbətdə üstünlük təşkil edir. Səs tellərinin gərginləşməsi və aktivləşməsi nəticəsində əmələ gələn və cingiltili samitlər sırasına daxil olan sonorlar sait xüsusiyyətli olduğundan onların əvvəlinə və ortasına səslilərin əlavə olunmasına ehtiyac duyulmur. Bəzən söz başlanğıcında hər ikisi və ya biri sonor samit olan sözlərdə orfoepik norma kimi təsadüfi səsartımına rast gəlinir.

Fars dilinə keçmiş fransız sözlərindəki iki sait səs arasına bir [y] samiti artırılır. Həmin səsartımı orfoepik norma kimi daimi xarakterlidir. Bitişdirici [y] samiti sözdə incə və qalın saitlər (i-a, i-o) arasında yalnız tələffüz olunur, yazıda isə öz əksini tapmır. Məsələn, piano → پیانو [piyano]-piano, violon → ویولون [viyolon]-skripka, télévision → تلویزیون [televiziyon]-televiziya, sérial → سریال [seriyal]-serial və s.

Fars dilində bəzi avropa mənşəli alınma sözlərdə iki müxtəlif proteza hadisəsi eyni zamanda baş verir. Bunlar, əsasən söz əvvəlində iki samit səsin və söz tərkibində yanaşı gələn iki sait səsin mövcud olduğu sözlərdir. Məsələn, studio → استودیو [estudiyo]-studiya, station → استاسیون [estasiyon]-stansiya və s.

Qeyd edək ki, fars dilində yanaşı gələn saitlər arasına yazıda və tələffüzdə samit artımı bu dilin fonetik tələblərindən irəli gələn tam qanuniləşmiş bir qaydadır. Samit artımı hadisəsi fars dilinin imla qaydalarına müvafiq olaraq, təkcə əcnəbi sözlərdə deyil, fars dilinin öz sözlərində də baş verir.

4. Fransız alınmalarının bir qismi fars dilində öz fonetik tərkibini qoruyub saxlayır. Həmin sözlər dilin fonetik xüsusiyyətlərinə uyğun gəldiklərindən

heç bir dəyişikliyə uğramır. Məsələn, parc → پارک [park]-park, roman → رمان [roman]-roman, film → فیلم [film]-film, hôtél → هتل [hotel]-hotel və s.

Fars və fransız dillərində sözlərin son hecası vurğu ilə tələffüz olunur.

Fars dilinə fransız sözləri ilə birgə bu dilə məxsus -er, -aj, -ans, -pan, -ist, -ism//izm, -if//iv və s. şəkilçilər keçmişdir. Məsələn, میلیونر [milyoner] - milyoner, تیراژ [tiraj] - tiraj, سنانس [seans]-seans, پان اسلاميسم [paneslamizm]-panislamizm, رئاليسم [realism]-realizm, امپرياليست [əmperyalist]-imperialist, ابژکتيف [objektiv]-obyektiv və s. Fars dilində qeyri-məhsuldar olan fransız dilinin qrammatik ünsürləri sərbəst şəkildə digər sözlərə qoşula bilmir. Həmin morfemlər əcnəbi sözlərin tərkibində «daşlaşır». Yalnız ایسم (ism) bu cəhətdən istisnadır. Həmin şəkilçi fars dilində müstəqil sözdüzəldici sinomorfem kimi çıxış edir. ایسم (ism) şəkilçisi təkcə Avropa sözlərinə ابژکتیویسم [objektivizm]-obyektivlik, امپرياليسم [əmperyalism]-imperializm, تروریسم [terrorizm]-terrorizm deyil, eyni zamanda İran mənşəli sözlərə də əlavə olunur. Məsələn, توده ایسم [tudeism]-tudeizm, رجويسم [rəcəvism]-rəcəvizm, کسرويسم [kəsrevism]-kəsrevizm və s. (22, 129). «Tamam», «bütün» mənalarını ifadə edən پان (pan) şəkilçisi, əsasən ictimai-siyasi cərəyanların adlarını bildirən, یسم // یزم və یست -lə bitən sözlərin əvvəlinə artırılır. Məsələn, پان ايرانیسم [paniranizm]-paniranizm, پان ترکيزم [pantorkizm] - pantürkizm, پان عربيست [panərəbist] - panərəbist.

Fransız dilindən alınmış sözlər fars dilinin söz yaradıcılığı prosesində aktiv rol oynayır. Fransız leksik vahidlərinin iştirakı ilə bu dildə çoxlu sayda «qarışıq» tipli mürəkkəb sözlər əmələ gəlmişdir. Fransız sözləri mürəkkəb komponentli sözlərin, əsas etibarilə birinci tərəfini təşkil edir. Məsələn, سناریونویس [senariyonevis]-ssenarist, شیک پوش [şikpuş]-dəblə geyinən, فیلم بردار [filmbərdar]-kinooperator, فیلم نامه [filmname]-ssenari, کنسولخانه [konsulxane]-konsulluq və s. Həmçinin fransız sözlərinin bir sıra şəkilçi və yarımsəkilçilərlə birləşməsilə «hibrid birləşmələr» meydana gəlir. Məsələn, سیمانکاری [simankari]-səmentləmə, زيکدان fizikdan]-fizik, کنسولگری [konsulgəri]-konsulluq, نفتگر [nəftgər]-neftçi, موتوردار [motordar]-motorlu və s.

Fars dilində bir sıra mürəkkəb fellərin adlıq hissəsini fransız sözləri təşkil edir. Məsələn, آبونه شدن [abunə şodən]-abunə olmaq, دانس کردن [dans kərdən]-rəqs etmək, کنسرت دادن [konsert dadən]-konsert vermək, کاریکاتور ماسک زدن [mask zədən]-maska taxmaq və s.

Fransız dilindən kalka üsulu ilə fars dilində yeni sözlər meydana gəlmişdir. Başqa sözlə, kalka yolu ilə leksik surəti çıxarılmış fransız alınmalarının fars dilinin daxili imkanları hesabına morfoloji və sintaktik yolla qarşılığı yaradılmışdır. Məsələn, armee → مسلح [məsəlləh]-silahlı, chemin de fer → راه آهن [rahaəhən]-dəmir yolu, chef d'oeuvre → شاهکار [şahkar]-şah əsər, conducteur → هادی [hadi]-konduktor və s. Qeyd edək ki, fransız alınmaları kəmiyyətinə görə fars dilinə daxil olmuş Avropa mənşəli sözlər içərisində birinci yerdə durur.

ƏDƏBİYYAT

1. Farsca-Azərbaycanca lüğət (fil.e.d. M.Nağısoylunun redaktorluğu ilə). Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 640 s.
2. Hatəmi N.Z. Farsca-Azərbaycanca lüğət (I-II cild). Tehran: Naşer, 1999, 1038-1101 s.
3. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı: Maarif, 1988, 306 s.
4. Kənduyi M.K. Dünyada fars dili (tərcümə edən: L.Əlizadə) // İşığa doğru, 2005, № 4, s.100-105.
5. Quliyeva M. Fransız dili. Bakı: Maarif, 1983, 375 s.
6. Məmmədov M. Fransız və Azərbaycan dilinin bəzi spesifik fonetik xüsusiyyətləri // ADU-nun Elmi əsərləri (şərqşünaslıq seriyası), 1973, № 01.
7. Məmmədova Ə.B. Fars dilində vurğu (eksperimental tədqiqat işi). Bakı: Nafta-Press, 2007, 242 s.
8. Məmmədzadə C.N. Fars dilində Avropa mənşəli alınma sözlər haqqında // Filologiya məsələləri, 2009, № 08, s. 450-461.
9. Məmmədzadə C.N. Müasir fars ədəbi dilində ingilis alınmaları // Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri mövzusunda III respublika elmi konfransının materialları (ADU). Bakı, 2010, s. 98-102.
10. Məmmədzadə C.N. Fars dilində rus dilindən alınma sözlər // «Müasir tərcüməşünaslığın və mədəniyyətşünaslığın aktual problemləri» mövzusunda IX respublika tələbə elmi-praktiki konfransının materialları (BDU). Bakı, 2010, s. 158-161.
11. Məmmədzadə C.N. Fars dilinin danışıq səsləri // Azərbaycanın görkəmli şərqşünas alimi, əməkdar elm xadimi, professor Mübariz Əlizadənin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş «Şərq filologiyasının aktual problemləri» mövzusunda respublika elmi konfransının materialları (BDU). Bakı, 2011, s. 52-58.
12. Nəcəfova S. Fransız dili dərsliyi (Manuel de français). Bakı: Elm və təhsil, 2011, 128 s.
13. Rüstəmov T. Fars və Azərbaycan dillərinin qarşılıqlı-müqayisəli qrammatikası. Bakı: Adiloğlu, 2010, 341s.
14. Zərinəzadə H. Fars dilində Azərbaycan sözləri. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının nəşriyyatı, 1962, 435 s.
15. Zeynalov Ə., Nəcəfova S., Mustafayeva S. Fransız dili dərsliyi (Manuel de français). Bakı: Mütərcim, 2010, 228 s.
16. شریعت م. آیین نگارش. چاپ صنوبر، ۱۳۷۰، ۳۱۲ ص.
17. صدری افشار غ، حکمی ن، حکمی ن. فرهنگ جیبی فارسی امروز. تهران: نشر کلمه، ۱۳۷۷، ۱۲۶۲ ص.
18. عمید ح. فرهنگ عمید. تهران: امیر کبیر، ۱۳۸۱، ۱۲۵۴ ص.
19. معین م. فرهنگ فارسی (جلد ۶-۱). تهران: امیر کبیر، ۱۳۷۵، ۴۷۲ ص.
20. Белгородский Н. А. Современная персидская лексика. М-Л.: Академия Наук СССР, 1936, 112 с.
21. Брагинский И. С., Комиссаров Д.С. Персидская литература (краткий очерк). М.: Наука, 1963, 112 с.
22. Джахангиров Т.И. Словообразующие синоморфемы в персидском языке. Баку: Нурлан, 2009, 143 с.
23. Персидско-русский словарь (под ред. Ю.А.Рубинчика), в 2-х томах. М.: Сов. Энциклопедия, 1970, 782-847 с.
24. Пейсиков Л.С. Очерки по словообразованию персидского языка. М.: Московский университет, 1973, 196 с.
25. Пейсиков Л.С. Лексикология современного персидского языка. М.: Московский университет, 1975, 206 с.
26. Словарь иностранных слов. М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954, 853 с.

27. Хатеми Н.З. Лексика персидского языка и пути ее обогащения (автореф. докторской диссертации). Баку: Типография им. 26-ти бакинских комиссаров, 1968, 117 с.
28. Salehpur C. Türkçe-Farsça genel sözlüğü. Tahran: Ramin, 1996, 800 s.
29. Zülfikar H. Atatürkün imlası, Türkçeyi Fransızca kelimelerden arındırma üzerine // Dil ve edebiyat dergisi, 2006, № 659, s. 479-484.
30. Pazargadi A. Easy Persian (book 3). Tehran: Rahnama, 1385, 123 p.
31. Lazard G. Grammaire du Persan contemporain. Paris: Librairie C. Klincksieck, II, 1957, 334 p.

ФРАНЦУЗСКИЕ СЛОВА В СОВРЕМЕННОМ ПЕРСИДСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

Дж.Н.МАМЕДЗАДЕ

РЕЗЮМЕ

Среди заимствованных слов европейского происхождения перешедших в персидский язык французские слова по количеству занимают первое место. Слова французского происхождения в персидский язык вошли самостоятельно, непосредственно. В процессе проникновения слов из античного и других европейских языков в персидский язык французский язык сыграл решающую роль. Слова французского происхождения в персидском языке сохраняя свое лексическое значение, подверглись фонетической и морфологической обработке. Эти слова изменив свою фонетическую форму, под влиянием закономерностей орфографии и орфоэпии персидского языка заново были оформлены. В отличие от французских лексических единиц, участвующих в процессе словотворчества персидского языка, грамматические элементы этих слов характеризуются своей непродуктивностью и не могут сочетаться с другими словами.

Ключевые слова: словарный состав, французские слова, фонетическая адаптация, грамматические элементы, словотворчество.

FRENCH WORDS IN THE MODERN PERSIAN LITERARY LANGUAGE

J.N.MAMMADZADEH

SUMMARY

Among the borrowed words from European languages, French words hold the first place in the Persian language. French words entered the Persian language in direct and indirect ways. The French language also played an important role in transferring the words from other European and ancient languages into Persian as well. French words which kept their original meaning in the Persian language harmonized with the phonological-morphological structures of the Persian language.

The borrowed French words have changed their phonetic forms according to the orthographic and orthoepic peculiarities and rules of the Persian language and changed their forms. Unlike French lexical units, newly borrowed French grammatical units are non-productive in Persian word-building process and cannot be added or applied to Persian words.

Key words: stock of vocabulary, French words, phonetic exchanging, grammatical units, word building process